

4. French Ministry of European and Foreign Affairs. Education and academic cooperation.URL : <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/africa/after-the-ouagadougou-speech/article/education-and-academic-cooperation>
5. World GDP Ranking 2020. URL : <http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php>
6. Fortune Global 500.URL : <https://fortune.com/global500/>
7. French Ministry of European and Foreign Affairs. Promoting France's attractiveness.URL : <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/promoting-france-s-attractiveness/promoting-and-supporting-french-innovation/>.
8. Anholt Nation Brands Index (NBI).URL : <https://www.ipsos.com/en-us/news-polls/Nation-Brands-Index-2018>
9. Лого Парижа.URL : https://www.mmr.ua/show/parizh_predstavil_novoe_igrivoe_logo
10. Виставки в Франції 2020–2021 рр.URL: <https://exposale.net/uk/exhibitions/all/35/all>
11. Грязнова Т. Е. Становление и развитие демократии во Франции. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-i-razvitie-demokratii-vo-frantsii-otechestvennyu-liberalnyu-opyt-kontseptualnogo-osmysleniya-vtoroy-poloviny-xix-nachala-xx/viewer>
12. French Ministry of European and Foreign Affairs. Human Rights.URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/human-rights/>

УДК 327:172.4(4-6ЭС)(045)

ПИТАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Д. В. Бабій, М. І. Прихненко

Анотація: автор роботи зосереджує увагу на питанні різноманітності ідентичностей в сучасному світі демонструючи їх на прикладі Європейського Союзу. Велика увага приділяється питання національної, міжнаціональної та наднаціональної ідентичності в межах інтеграційного об'єднання.

Ключові слова: ідентичність, ЄС, європейські цінності, європейська ідентичність, національна ідентичність.

Останнім часом поняття «ідентичність» стало широко застосовуваним, та посідає не останнє місце у сучасних дискусіях, а з середини 1990-х рр. викликає чимале зацікавлення в теорії міжнародних відносин. Це поняття насамперед характеризується концептуальною неоднозначністю та оминає будь-які чіткі трактування та визначається як невід'ємна частина індивідууму, колективу та груп, держав зокрема. Незважаючи на відсутність чіткого визначення та розуміння поняття, «ідентичність» набула своєрідного статусу як однієї із найбільших поширених концепцій щодо політичного керування процесами побудови суспільства, особливо на рівні національних держав (мається на увазі колективна ідентичність).

З 50-х рр. ХХ ст. в Європі, а саме у Західній, активно починає розвиватися інтеграційний процес, зв'язки та взаємодія між європейськими державами ще більше поглиблюються; спільна політика, що активно розвивається, починають призводити до формування так званої спільно європейської солідарності та більш ширшої підтримки наднаціональних інститутів. Таке наростаюче відчуття спільності вплинули на трансформацію національних ідентичностей і появи нового типу – наднаціонального.

Проте ряд криз та проблем, з якими зіткнувся ЄС за рахунок різноманітності, поставив питання про співвідношення національної та наднаціональної ідентичності та їх впливу на формування єдиної європейської ідентичності.

Робота має на меті дослідити та продемонструвати різноманітність ідентичностей в сучасному Європейському Союзі та їх вплив на процеси подальшої інтеграції.

Питання ідентичності, її типології вивчало багато авторів і саме цей аспект дослідження викликає чимало розбіжностей у поглядах науковців. Зокрема в межах цієї

роботи можна виділити декілька наступних груп: головна і найбільша група робіт присвячена дефініції поняття «ідентичність» [1, 2]; наступна група робіт присвячена типології ідентичності [2, 3]; ще одна велика група наукових робіт присвячена саме європейській ідентичності [4, 7, 10], загалом поняттю ідентичності в Європейському союзі та різним дискусіям з цього приводу [8, 9].

На сьогодні поняття «ідентичність» – це ключове слово, феномен серед досліджень у сучасному суспільстві та центральний фокус різних політичних та соціологічних досліджень.

Ідентичність – це визначення своєї приналежності у суспільстві, співвіднесення / співставлення себе із певними соціальними групами; пошуки відповіді на питання ким ми є, а ким – ні. Як ми себе визначаємо в оточуючому суспільстві, чії цінності ми поділяємо, чим ми відмінні від інших. Спочатку ми ідентифікуємо «інших» (відмінних від нас), потім на противагу ми ідентифікуємо себе: ми вирішуємо, що означає бути тим, ким ми є.

Складність дефініції поняття «ідентичність» обумовлюється тим, що сам процес ідентифікації безперервний, за рахунок впливу зовнішніх факторів постійно триває динамічний стан, це надає поняттю «плинного», змінного характеру. До того ж, ідентичність являється продуктом соціальної взаємодії, відповідно – будь-які зміни в соціумі призводять до зміни ідентичності. «Ідентичність» це саме те поняття, значення якого постійно змінюється, проте останні роки його навпаки почали розширювати, аби уникнути звинувачень в есенціалізмі.

Ідентичність можна визначити через аналіз оточення: географічного, історичного, релігійного, мовного тощо. В той час як ідентичність держави – це відображення оточуючих матеріальних (територія, клімат, ресурси) та нематеріальних (цивілізація, культура, мова) факторів [1].

Ідентичність говорить акторам, ким вони є та які інтереси вони переслідують, дозволяє передбачувати поведінку інших та направляє на послідовні дії задля досягнення цілей/інтересів. Вона сформована у відносинах з іншими та формується із взаємодії з іншими акторами. У випадку держави: ідентичність формується зі взаємодії та участі акторів в інституційному контексті як на міжнародному, так і на державному рівні.

Основні критерії ідентичності – безперервність у часі та диференціація від інших. Під безперервністю мається на увазі концепція нації як формування, що склалося історично та яке проектується у майбутнє. Диференціація ж означає усвідомлення формування суспільства/общини зі спільною культурою, прив'язаністю до території.

В цілому можна було б виділити три наступні види/типи ідентичності: особиста, соціальна та колективна; проте типологія ідентичності на цьому не обмежується. В рамках цієї роботи ми розглянемо наступні типи, а саме: національну, наднаціональну, колективну та ліберально-демократичну.

На даний момент, національна ідентичність одна із найпотужніших форм колективної ідентичності. Мова, сукупність цінностей, модель поведінки, певні культурні символи, соціальна пам'ять – це основа, на якій формується і підтримується зв'язок людини із нацією та взаємна єдність людей, що належать до нації. Національна ідентичність містить в собі ідею унікальності кожної нації, а не її перевагу, відмінність її від інших, ідею взаємної єдності людей, ідею безперервності нації.

Жодна національна ідентичність не формується раз і назавжди. Адже постійно можуть з'являтися нові члени цієї спільноти, цим самим змінюючи розуміння цієї ідентичності. Національна ідентичність та нація можуть змінюватися відповідно реальності навколо них, яка постійно також трансформується і розвивається в різних напрямках. Навіть після того, як нація сформувалась, вона може все одно продовжувати змінюватися внаслідок певних внутрішніх криз або, наприклад, усвідомленого вдосконалення.

Національна ідентичність – це складна багатовимірна концепція, яка включає в себе наступні компоненти:

1. Суб'єктивне переконання (само-категоризація) в тому, до якої нації належить;
2. Сильне почуття національної приналежності як частини особистості;
3. Емоції (позитивні або негативні) по відношенню до нації;
4. Стереотипи про типові особливості людей, що належать або до своєї національної групи, або до інших національних груп;
5. Суб'єктивний досвід інклюзивності та сприйняття себе як схожих з іншими членами групи по характеристикам, що визначає важливу групу;
6. Суб'єктивні думки щодо поточних цілей і проблем нації;
7. Знання і бажання засвоювати національну культуру і цінності і слідувати національним нормам поведінки [2].

Ідентичність націлена на саму групу і пов'язана з тими характеристиками, які мають усі члени цієї групи, аби відрізнити цю конкретну групу від інших, шляхом ідентифікації того, що «в» групі та «поза» її межами – це колективна ідентичність. Тому цей тип тісно пов'язаний з проблемою визначення та переглядом кордонів політичного суспільства, які виступають в ролі «розмежування» в/поза, а також які виступають як соціальний конструктор, до того ж ці кордони не обов'язково повинні бути нанесені на карту.

В міжнародних відносинах колективна ідентичність реалізується на двох рівнях. Мікрорівень – «держава в собі» і «для себе», і макрорівень – імідж держави у світі. Процес сприйняття «Себе» та «Інших» надзвичайно важливий, тільки при взаємодії з іншими гравцями і структурами народжується розуміння власної унікальності та значущості [3].

Відповідно до макрорівня існує наступний тип ідентичності – наднаціональна, яка переступає через кордони національних держав і стає більш ширшим поняттям. Створюючи об'єднання на регіональному рівні та сприяючи процесу ідентифікації у більшому вимірі, що за межами національних кордонів. Наднаціональна ідентичність об'єднує в собі як громадянську ідентичність, так і спільність прав та свобод, соціокультурні та соціополітичні цінності (на регіональному рівні і далі). Наднаціональність – це досить своєрідне явище в світовій практиці і явний приклад цього – трансформація політичних систем європейських держав внаслідок їх участі в процесі регіональної інтеграції. Створення нової системи і методів політичної організації і управління (свого роду технології) дозволяє не долати, а, скоріше, «обходити» відмінності між окремими країнами.

Як уже зазначалося вище, термін «ідентичність» має в собі дві конотації: 1) схожість, однаковість; 2) вирізнення «себе» від «інших». В офіційних документації ЄС можна зустріти відсилки до обох. Де, щодо першої, передбачається визначення Спільної Зовнішньої та Безпекової політики, щодо другої – визначення спільноти як «єдиного цілого» в цілій Європі [4].

Зазвичай європейська ідентичність трактується через спільне минуле, спільні цінності та через визначення і асоціацію з «ми»-відчуттям. З часу підписання Маастрихтського договору 1992 року європейське громадянство стало формальною конструкцією, надаючи громадянам прямі права і гарантуючи ці права відповідно до європейського законодавства. Однією з явних цілей введення цієї правової категорії громадянства було сприяння саме загальному почуттю спільності серед європейських громадян. Це почуття приналежності називають «європейською ідентичністю», яка стала окремою областю в європейських дослідженнях [5].

Європейська ідентичність була визначена як почуття приналежності до Європейського союзу і для того, щоб сприймати цей рівень як невід'ємну частину своєї соціальної ідентичності, Брутер [6] заявив, що необхідно провести відмінність між культурним і цивільним вимірами. Культурний вимір ґрунтується на очікуванні, що європейці поділяють загальну культуру, в той час як громадянський вимір побудовано

головним чином на основі прав і обов'язків, визначених європейськими договорами і наступним законодавством. Приєднання до європейської ідентичності означає, що громадяни розглядають європейський рівень як істотний рівень, щоб визначити свою самоідентифікацію і вважати себе належними до певної соціальної групи.

Чимало важливе питання – це так звані «компоненти» європейської ідентичності, що ж вона передбачає, насамперед. І тут варто наголосити на наступному: транснаціональні відносини, колективні дії та інтереси, культурна сфера, публічна сфера, регульовані державою інституції і т. д [7].

Проте відчуття європейської ідентичності не однаково сильне для всіх, дехто взагалі може його і не розподіляти. Таким чином, залишається питання, чи може європейська ідентичність дійсно розглядатися як сильний будівельний блок для забезпечення майбутнього процесу подальшої європейської інтеграції.

Європейська ідентичність з чіткою спільною системою цінностей вважається передумовою успішної майбутньої інтеграції, наразі ж Європа – досить широке різноманіття народів, спільнот, культур зі співпадаючими орієнтирами, цінностями, переконаннями та навіть ідентичностями. Якщо взяти до уваги географічний фактор, то тут сформоване більш єдине відчуття спільності, аніж в культурному чи навіть в соціальному плані. Саме ця «мультиформність», різноманітність ускладнює розуміння солідарності та демократії саме в європейському контексті [8].

Європейський Союз наразі зіштовхнувся із рядом викликів: фінансова, міграційна, економічна кризи. Поруч із цим розвивається криза ідентичності, що говорить про кризу інтеграційного проекту та кризу європейської свідомості. Для успішної інтеграції та досягнення політичного рівня необхідна підтримка громадян, проте надалі вона все більше знижується, що і є прямою кризою ідентичності. Як тільки Союз зіштовхується з певними проблемами, викликами, то очікується, що всі згуртовано протидіятимуть цьому. Але насправді, все йде зовсім навпаки – побоюючись таких самих проблем всередині у себе в державах, починає значно зростати фактор націоналізму.

«Архітектори ЄС» очікували, що встановлення та розвиток економічної інтеграції, логічно та за замовчуванням приведе до політичної інтеграції. Ернест Хаас, дослідник європейської інтеграції, [9] сформував це припущення в теорію регіональної інтеграції. Передбачалося, що інтеграція створить умови, які будуть розвивати її надалі та перейме наднаціональний рівень нормо-творення. Це повинно було перенаправити громадян держав-членів ЄС на точку зору того, що Європа – *as a natural venue for their political activities and loyalty*. Інтеграція мала «зблизити» системи цінностей та переконань, а також наміри/бажання, які б об'єднали європейську спільноту і сформували новий рівень націоналізму. Хаас говорив, що майбутнє Європи визначається відсотком тих громадян держав, хто вбачатиме себе громадянином Європи, Європейського Союзу. Проте згодом він же відзначав, що переоцінив це все та говорив, що теорія регіональної інтеграції занадто поспішна.

Проблема ідентичності дуже добре висвітлюється тим, що знижується рівень довіри до Союзу і цьому є чимало підтверджень. Brexit (до речі, який вже відбувся), затяжний та провальний перший конституційний проект, підписання Лісабонської угоди (від якої очікувалось, що вона вирішить всі проблеми). Все це підірвало легітимність національностей держав і зовсім не виправдало очікування політиків.

Дійсно, кожен суб'єкт ЄС зберігає високий рівень автономії і навіть суверенітету; члени часто продовжують діяти як незалежні національні держави, європейські інститути і, особливо, Європейський парламент грають другорядну роль. Справедливість цього судження яскраво продемонстрували і британський «Brexit», і безуспішні спроби інститутів ЄС знайти рішення проблем імміграційного кризи 2014–2015 рр. і європейського регіонального сепаратизму.

Проблема ідентичності в Європі полягає ще в тому, що саме поняття «європейська ідентичність» має досить абстрактний характер, відсилаючись до прав людини, демократії,

толерантності як до вищих цінностей, в той час коли ці цінності як держави-члени, так і інші сприймають зовсім по-різному. Згадаймо міграційну кризу – для канцлера Ангели Меркель прийом біженців був проявом людяності, а угорський уряд виступав проти, зазначаючи, що таким чином Німеччина не повинна вирішувати за всіх [10].

Так, гасло Європейського Союзу: «Єдність в різноманітті», проте вже навесні 2016 року Дональд Туск, глава Європейської ради, був змушений визнати, що «мрія про єдину державу Європа з одним спільним інтересом, з єдиним баченням світу ... [нарешті] з однією нацією – була лише ілюзією» [11].

Об'єднання такої кількості різних держав, різних ідентичностей, різних систем цінностей в одну «державу» або принаймні в одне інтеграційне об'єднання – не можливо. Адже це завжди буде підривати відчуття єдності та формування спільної, єдиної ідентичності тим чином, що знайти компроміс усім цим аспектам (національним ідентичностям, системам цінностей і т. д.) буде занадто важко – державам прийдеться «жертвувати» своїми інтересами на користь колективних (переїмати та розділяти наднаціональну ідентичність, колективну), але не всі держави готові до цього, побоюючись втратити власний суверенітет. Держави побоюються «ерозії» національних ідентичностей, проте це не може трапитися тому, що перейняття колективних інтересів та колективної ідентичності не означає втрату національної, вони співіснують паралельно, мається на увазі лише направлення спільних зусиль на колективні-спільні інтереси держави аби досягати певної результативності.

Як індивід, так і держава можуть мати декілька ідентичностей одночасно, адже процес ідентифікації може проходити через різні аспекти та на різних рівнях; вони не витіснятимуть одна одну, а будуть існувати паралельно/співіснувати і лише в деяких моментах одна із них може тимчасово переважати за рахунок, наприклад, її теперішньої актуальності, необхідності, якщо саме зараз відбувається відсилка до цього фактору, до неї. Але так як держави все одно побоюються в першу чергу за своє «національне», то це й ускладнює узгодженість та єдність в ЄС. Європейська ідентичність ніяк не витіснила національної ідентичності громадян ЄС чи тим паче ідентичності держав-членів. Навпаки – вони співіснують.

До речі, і не потрібно забувати, що Європейський Союз – це не держава, хоча і в ньому є елементи федерації, це не конфедерація і не федерація.

Ця криза ідентичності гостро поставила питання самої єдності та цілісності Європейського Союзу і тут знову ж таки досить складний момент в тому, що настав період, коли потрібно вирішувати як бути далі, як розвиватися, а варіантів чимало і не обхідно обрати, що теж не легко за рахунок великої різноманітності.

Таким чином, ми можемо зрозуміти, що велика різноманітність ідентичностей, яка, в першу чергу, виражається в різних системах цінностей, яка притаманна Європейському Союзу, та яку усіма способами політики намагаються злагодити негативно впливає на внутрішні процеси та відносини всередині Об'єднання, ускладнюючи процес інтеграції на подальший рівень, а саме – політичний. Ця проблема не просто ускладнює можливість перейти на рівень політичної інтеграції, а ставить питання чи взагалі це необхідно насправді.

Анотація. Автор работы сосредоточивает внимание на вопросе разнообразия идентичностей в современном мире демонстрируя их на примере Европейского Союза. Большое внимание уделяется вопросу национальной, межнациональной и наднациональной идентичности в пределах интеграционного объединения.

Ключевые слова: идентичность, ЕС, европейские ценности, европейская идентичность, национальная идентичность.

Abstract. The author focuses on the issue of diversity of identities in the modern world by demonstrating them on the example of the European Union. Much attention is paid to national, transnational and supranational identity issues within the framework of integration integration.

Key words: identity, EU, European values, European identity, national identity.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочетков В. В. Национальная и этническая идентичность в современном мире. *Вестник Московского университета*, серия 18, Социология и Политология, № 2, 2012.
2. Eugene Tartakovsky, National identity, The Bob Shapell School of Social Work, Tel Aviv University, Tel Aviv, 2010.
3. Павленко О. В. Конструктивистский подход к исследованию международных отношений: возможности и пределы, *Международные отношения: политические и социокультурные аспекты*, 2015.
4. Tina Tarkus, A new European identity, European Integration Department, Estonian Ministry of Foreign affairs yearbook, 2003.
5. Soetkin Verhaegen, Marc Hooghe, The effect of political trust and trust in European citizens on European identity, *European Political science review*, 2017.
6. Мовчан П. П. Теоретичні підходи щодо формування європейської ідентичності, *Державне управління: удосконалення та розвиток* № 9, 2015.
7. The development of European Identity/Identities: unfinished business, Policy review, European Commission, 2012.
8. URL : <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/172/30575.html>
9. Neil Fligstein, Alina Polyakova, European Integration, nationalism, and European identity, IRLE working paper, #114-12, 2011.
10. Формирование современной европейской идентичности в рамках интеграции ЕС: социальное и культурное измерения / под ред. Е. В. Викторовой, издательство Санкт-Петербургского государственного экономического университета, 2018.
11. URL : <https://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3575754/EU-official-Tusk-Idea-one-European-nation-illusion.html>.

УДК 94:327:172.4(497.5)(045)

ХОРВАТСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

М. Т. Барцевська, М. І. Прихненко

Анотація. В статті розглянуто процес становлення національної ідентичності Хорватів. Акцент автором зроблено на ролі Усташського руху на процеси національного становлення в цілому та елементи ідентичності хорватського народу зокрема.

Ключові слова: Хорватія, національна ідентичність, Усташський рух.

Поняття національної ідентичності та пов'язаних з нею явищ є важливими факторами в сьогоdnішніх міждержавних та міжнародних відносинах. Національна ідентичність, як один із основних державотворчих компонентів, продовжує відігравати значну роль у аналізі як внутрішньої так і зовнішньої політики держави. Для ретельного вивчення національної ідентичності треба розуміти значення самого поняття. Національна ідентичність – це відчуття нації як згуртованого цілого, яке базується на спільному ціннісному підґрунті і загальному прийнятті цілей і задач розвитку до якого прагне суспільство, що представлено певною нацією.

Ідентичність хорватської нації почала визначатись в другій половині ХІХ ст. і в перших десятиліттях ХХ. Незважаючи на це, Хорватія здобула свою власну державність лише в кінці ХХ століття [6]. Обговорюючи культурну, політичну та соціальну історію хорватського народу від найдавніших часів, хорватський дослідник Тадей Смичиклас доводить, що хорватський народ має виразну ідентичність: вони – народ слов'янського походження, які зберегли свої слов'янські особливості, але на розвиток ідентичності впливала європейська культура та цінності. Дослідник продовжував розглядати етнічну та національну ідентичність, тобто розвиток «національної індивідуальності», як безперервний процес. Він стверджував, що кожен народ, якщо він не розвивається та не переглядає свої цінності та прогрес – згасає та зникає. Т. Смичиклас вважав, що хорватський народ розвивав свою ідентичність після прибуття в нову країну (на території